

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ДІЄТИЧНИХ (БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ) ДОБАВОК УКРАЇНИ

В статті розглядаються питання, пов'язані з ринком дієтичних добавок в Україні; дається визначення основних понять; викладається сучасний стан українського ринку дієтичних добавок; аналізуються основні закономірності та перспективи розвитку ринку дієтичних добавок в Україні.

Ключові слова: дієтичні добавки, система ХАССП, ринок дієтичних добавок України, аптечні продажі

Вступ. За теперішнього часу ринок дієтичних (біологічно активних) добавок (ДД) України динамічно розвивається. Асортимент цієї продукції постійно розширюється, причому як за рахунок вітчизняних, так і зарубіжних виробників. Сьогодні дієтичні добавки представлені в більшості аптек і аптечних мереж (57,1 % станом на квітень 2008 р.), а також в парфумерно-косметичних роздрібних мережах, супермаркетах. Активно продаються ДД і за допомогою маркетингу прямих продаж.

Постановка завдання. На думку експертів, ринок дієтичних добавок в Україні є досить перспективним та привабливим. По-перше, це пов'язано з його тенденцією до зростання: на відміну від ліків, ДД можуть приймати і здорові люди. Виходячи зі світового досвіду, дієтичні добавки можуть зайняти частку ринку в 30—40 % від загального обсягу реалізації аптечних продаж [1]. Це підтверджують і дані дослідницької компанії «Бізнес-Кредит», згідно з якими у підсумку перших трьох місяців 2007 р. обсяг аптечного ринку біологічно активних добавок збільшився на 48 % у порівнянні з аналогічним періодом 2006 р. і досяг 10,4 млн. дол. в оптових та 14,4 млн. дол. у роздрібних цінах [2]. Також, необхідно враховувати і той факт, що дієтичні добавки продаються через мережі дистриб'юторів, інтернет-магазини, лікарів тощо, де обсяги продажу на рік складають 130—150 млн. дол.

Інша причина привабливості українського ринку ДД в полягає в тому, що, в порівнянні з лікарськими засобами, зареєструвати дієтичні добавки набагато простіше та дешевше. Реєстрація ДД в Україні триває 3—4 місяці і коштує для вітчизняного виробника приблизно 2—3 тис. дол. за один вид добавки, для імпортера — на 30—40 % дешевше. Реєстрація лікарського засобу, як правило, триває 3—5 років, при цьому виробник повинен обов'язково провести доклінічні дослідження перед виведенням препарату на ринок і витратити десятки, а, часом, сотні тисяч доларів [1].

Однак, сучасний ринок дієтичних добавок в Україні має ряд проблем, обумовлених як упередженим ставленням до цієї продукції з боку фахівців та споживачів, відсутністю чіткої нормативно-законодавчої бази, що його регулює, жорсткою конкуренцією з лікарськими засобами, так і більш глобальним явищем — впливом світової фінансово-економічної кризи, яка обмежує купівельну спроможність населення, перш за

The problems connected with the dietary supplements market in Ukraine are considered in the article; the definitions of the major terms are given; the modern state of the Ukrainian market of dietary supplements is written; the key appropriateness and the perspectives of these market growths are analyzed

Key words: dietary supplements, HACCP system, the dietary supplements market in Ukraine, pharmacy retail sales

все, у відношенні товарів непершочергової потреби, до яких належать ДД.

Результати. Згідно із новою редакцією Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини», що вступила в силу з 26.10.2005 р., замість раніше існуючого визначення біологічно активної добавки (спеціальний харчовий продукт, призначений для вживання або введення в межах фізіологічних норм до раціонів харчування чи харчових продуктів з метою надання їм дієтичних, оздоровчих, профілактичних властивостей для забезпечення нормальних та відновлення порушених функцій організму людини) з'явилися нові, а саме:

дієтична добавка — вітамінні, вітамінно-мінеральні або трав'яні добавки окремо та/або в поєднанні у формі пігулок, таблеток, порошків, що приймаються перорально разом з їжею або додаються до їжі в межах фізіологічних норм, для додаткового порівняно із звичайним харчуванням вживання цих речовин; дієтичні добавки також містять або включають різні речовини або суміші речовин, у тому числі протеїн, вуглеводи, амінокислоти, істивні масла та екстракти рослинних і тваринних матеріалів, що вважаються необхідними або корисними для харчування та загального здоров'я людини; функціональний харчовий продукт — харчовий продукт, який містить як компонент лікарські засоби та/або пропонується для профілактики або пом'якшення перебігу хвороби людини;

харчові продукти для спеціального дієтичного споживання (використання) — харчові продукти, які спеціально перероблені або розроблені для задоволення конкретних дієтичних потреб, що існують через конкретний фізичний чи фізіологічний стан людини та/або специфічну хворобу або розлад, і які реалізуються як такі, у тому числі продукти дитячого харчування, харчування для спортсменів та осіб похилого віку. Склад таких харчових продуктів повинен значною мірою відрізнятися від складу звичайних продуктів подібного роду, якщо такі звичайні харчові продукти існують, але не можуть бути заміниками лікарських засобів [3].

Ці нові визначення наближені до вимог міжнародного законодавства і директив ЄС та мають за мету гармонізацію міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів. Крім того, Законом України «Про якість та безпеку харчових продуктів

та продовольчої сировини» в новій редакції передбачений обов'язковий перехід з 1 січня 2008 року виробництва ДД відповідно до вимог міжнародної системи НАССР (Система аналізу ризиків та контролю (регулювання) у критичних точках) [5].

Сьогодні система НАССР використовується в багатьох країнах світу. Вона була створена більш ніж 40 років тому, але єдиний міжнародний стандарт по НАССР — ISO 22000:2005 «Система управління харчовою безпекою — вимоги до будь-якої організації харчової галузі» — з'явився тільки у вересні 2005 року. Система аналізу ризиків та контролю у критичних точках базується на систематичному аналізі небезпек на кожному етапі в процесі виробництва харчових продуктів (в тому числі дієтичних продуктів), за виключенням первинного сільськогосподарського виробництва.

Основна мета НАССР — це визначення точок, які є критичними для безпеки продуктів харчування і гігієни виробництва. Використання системи НАССР дозволяє перейти з тестування кінцевого продукту на розробку превентивних методів забезпечення безпеки харчових продуктів. Для впровадження системи НАССР виробники повинні дослідити не тільки свої продукти і методи виробництва, але й застосувати її принципи для оцінки постачальників сировини, допоміжних матеріалів, системи дистрибуції та роздрібною торгівлі [3].

Впровадження НАССР в Україні для виробників дієтичних продуктів суттєво б покращило якість і безпеку цієї продукції, зробивши український ринок ДД більш цивілізованим та прозорим. Сьогодні в Україні існують великі проблеми з наглядом за процесом виробництва ДД з боку держави і поточним контролем за їх якістю в аптечній мережі. Якщо процес реєстрації самого продукту в Україні не відрізняється від реєстрації в інших країнах, то наступний контроль над виробництвом і якістю продуктів здійснюються не на належному рівні. В такій ситуації якість ДД може гарантувати лише авторитет виробника.

Однак, проблема з обов'язковим введенням вимог НАССР для виробництва дієтичних продуктів в Україні на сьогоднішній день залишається невирішеною.

Для практичного застосування цієї системи необхідно прийняти низку постанов Кабінету Міністрів України та наказів Міністерства охорони здоров'я України, які регламентують цю процедуру, визначають її терміни та порядок. Іншим аспектом цієї проблеми є той факт, що впровадження НАССР — це тривалий і дороговартісний процес, який потребує від виробників значних організаційних та фінансових ресурсів. На думку експертів, не всі українські виробники дієтичних продуктів технічно і фінансово зможуть перейти на вимоги НАССР, тому будуть вимушені або зовсім піти з ринку, або об'єднатися з більш потужними компаніями [2]. Сьогодні в Україні лише 5 компаній-виробників ДД пройшли сертифікацію за стандартами НАССР (табл. 1).

Таблиця 1

Наявність міжнародних систем управління якістю та безпекою при виробництві дієтичних добавок в Україні

Підприємство	Система якості	Спеціалізація виробництва
1	2	3
Адоніс (Донецьк)	ISO 9001	Фіточаї
Фармаком (Київ)	ISO 9001	Тверді форми

Закінчення табл. 1

1	2	3
Нутрімед (Київ)	ISO 22; 000/НАССР	Тверді форми
Екосорб (Київ)	НАССР — міжнародний сертифікат	Лікарські засоби, дієтичні продукти
Київський вітамінний завод	НАССР — міжнародний сертифікат	Лікарські засоби, дієтичні продукти

Останнім часом на українському ринку ДД спостерігається тенденція до зменшення частки вітчизняної продукції [4]. За теперішнього часу частка українських дієтичних добавок в грошовому вираженні складає менше ніж 30 %. (табл.2) [6].

Таблиця 2

Провідні вітчизняні виробники дієтичних продуктів в Україні в 2007 р.

Рейтинг	Назва підприємства/торгова марка	Регіон	Форма випуску продукції	Частка ринку, %
1	Донлесхоз ФФ	Донецьк	Фіточаї	3,82
2	Ключі здоров'я	Харків	Фіточаї	3,47
3	Екомед	Київ	Рідинні форми	3,17
4	Еліт-Фарм	Дніпропетровськ	Тверді форми	2,95
5	Адоніс	Донецьк	Фіточаї	2,17
6	Нутрімед	Київ	Тверді форми	1,54
7	Екопродукт	Івано-Франківськ	Фіточаї	1,46
8	Стірол	Горловка	Тверді форми	1,24
9	Еко-мон	Харків	Тверді форми	1,22
10	Фармаком ВТФ	Харків	Тверді форми	1,20

Така ситуація обумовлена, перш за все, тим, що вітчизняним компаніям необхідно здійснювати весь цикл: від закупівлі сировини до просування продукції на ринок, що потребує вкладання значних коштів як в розвиток і модернізацію виробництва, так і в різноманітні маркетингові заходи. Все це призводить до нестачі обігових коштів і складностям із розвитком матеріально-технічної бази.

Збільшення рівня конкуренції в останні роки на вітчизняному ринку ДД також негативно впливає на ринкові позиції українських виробників. Пов'язане це з приходом на ринок України великих міжнародних фармацевтичних компаній та активізацією на ньому російських виробників ДД. Рекламні бюджети транснаціональних корпорацій, на жаль, не співставні з рекламними бюджетами українських виробників дієтичних продуктів, тому вітчизняні компанії значно обмежені в можливостях щодо просування своєї продукції на ринку України (рис. 1) [6].

Вихід в такій ситуації для національних підприємств може бути в залученні капіталу, що дозволить їм утримати свої позиції на ринку і забезпечить подальше зростання. Форми залучення можуть бути різноманітні: від венчурного інвестування до злиття з більш потужними компаніями.

На думку експертів, світова фінансово-економічна криза може вплинути на перерозподіл ринку ДД в Україні. Виходячи з того, що 70 % продукції на національному ринку дієтичних продуктів іноземного виробництва, слід очікувати її суттєвого подорожчання,

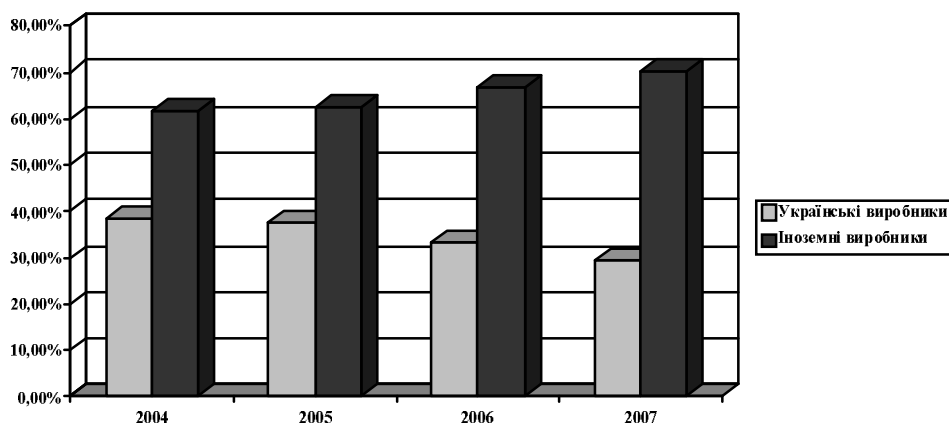

Рис. 1. Зміна частки ринку національних виробників ДД за 2004—2007 рр.

пов'язаного с нестабільністю національної валюти та введенням додаткового мита на імпортні товари. Якщо враховувати, що купівельна спроможність населення в період кризи постійно знижується, то можна передбачити, що попит на ДД буде переміщуватися з високо-вартісної ніші в середньовартісну, а з середньовартісної — в низьковартісну. Українські виробники ДД лише частково використовують імпортну сировину і матеріали, тому вони зможуть несуттєво підвищити ціни на свою продукцію, що зробить її більш доступною для споживачів, ніж імпортну.

Однак, в період кризи може скоротитися споживання дієтичних продуктів, які застосовуються лише з профілактичними цілями, що, безумовно, негативно вплине на ринок ДД. Це може призвести до зменшення його обсягів як в натуральному, так і в грошовому вимірі.

Таким чином, світова фінансово-економічна криза може надати додаткових переваг деяким вітчизняним виробникам дієтичних продуктів, особливо тим, які мають сучасну виробничу базу, потужну систему дистрибуції та збалансований продуктивний портфель, що дозволить їм своєчасно здійснити заміщення дорожчовартісної імпоротної продукції.

Висновки. За теперішнього часу, на думку експертів, український ринок дієтичних продуктів є одним з ринків в Європі, що динамічно розвивається, — середній темп зростання становить 40—50 % в середньому за останні 3 роки.

Сьогодні на вітчизняному ринку ДД домінують міжнародні фармацевтичні компанії та російські виробники; частка українських виробників ДД складає менше третини і постійно зменшується внаслідок обмеженості їх доступу до міжнародних джерел фінансування та зниження конкурентоспроможності.

Законодавча база, що регулює відносини між суб'єктами українського ринку ДД, останнім часом була суттєво вдосконалена, хоча неврегульованим залишається питання щодо впровадження міжнародної системи НАССР, яка б забезпечила належну якість продукції, що виробляється.

Світова фінансово-економічна криза може вплинути на зміну структури ринку ДД в Україні, але в той же час надати додаткові можливості та переваги вітчизняним виробникам з точки зору заміщення зарубіжної продукції, що суттєво подорожчала в

наслідок девальвації національної валюти та введення додаткового мита на імпортну продукцію

ЛІТЕРАТУРА

1. Морина Б. С БАДуна // Бизнес. — 2008. — № 1. — С. 82—85.
2. Оберемок О. Секреты неизведанного рынка // Косметический рынок сегодня. — 2009. — № 1 (29). — С. 9—13.
3. Олешко А., Устинов А. Рынок СПП. Что нового? // Аптека. — 2007. — № 9. — С. 4—6.
4. Сироштан А. Отечественный рынок БАД: цифры, факты, комментарии // Фармацевт практик/revier. — 2007. — Січень. — С. 23-27.
5. Яковлева И. Аптеки потянулись за добавкой // Деловая столица. — 2007. — № 12 (306). — С. 5.
6. Матеріали конференції «Інвестиційні можливості галузі охорони здоров'я в Україні». — К.: Президент-готель «Київський», листопад 2007.

Надійшла до редколегії 10.03.09 р.